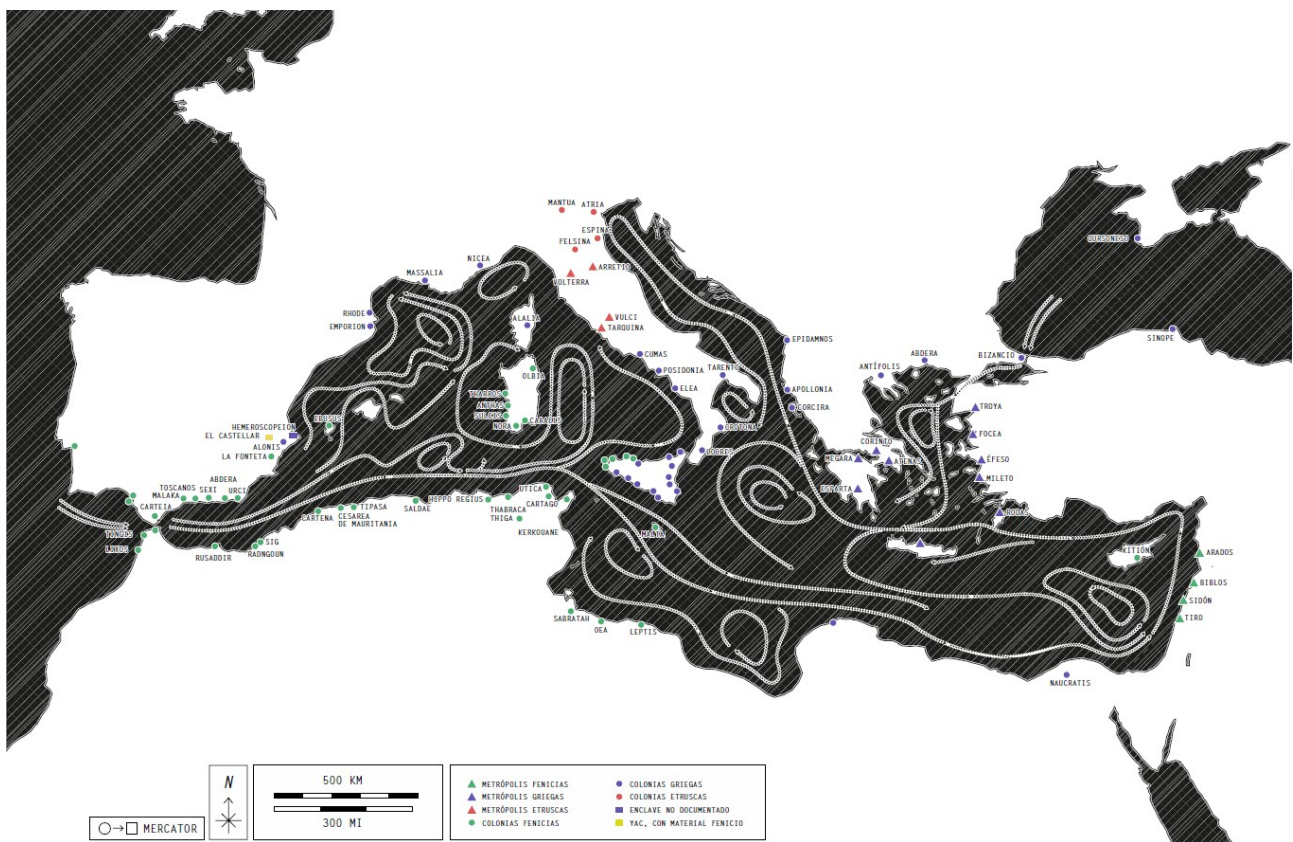

ELS FENICIS

ELS FENICIS: MESTRES DE LA MAR

Originaris de les costes de Llevant, els fenicis van destacar com a hàbils navegants i comerciants del Mediterrani. Amb destresa naval, innovació i agudeses comercial, van deixar una marca indeleble en el món antic.

Mapa de les rutes comercials i colònies fenícies en el Mediterrani. ARPA Patrimonio.

FENÍCIA: UN COP D'ULL HISTÒRIC

El territori que coneixem com a Fenícia se situava en la franja costanera central del Mediterrani Oriental, aproximadament on actualment es troba l'actual país del Líban. Les seves principals ciutats com Biblos, Beirut i Tir, se situaven en costes o promontoris, i compartien elements culturals com la llengua

i la religió, encara que eren independents des del punt de vista polític i econòmic.

Els terrenys de Fenícia tenien sòls agrícoles molt fèrtils i amb abundants fonts d'aigua. No obstant això, l'espai que era apte per a l'explotació agrícola era limitat a causa de l'escarpada orografia del territori i no produïa prou com per a sostenir a una densa població. A causa d'això, els recursos agrícoles eren en gran part importats i les ciutats podien enfocar la seva activitat econòmica en altres sectors productius. Entre les seves indústries destacaven la tèxtil i la producció de la porpra o la derivada dels productes de la mar com la pesca o els salaons. Els fenicis eren experts i hàbils artesans en diversos àmbits com la metal·lúrgia, l'orfebreria, l'eborària o l'arquitectura. No obstant això, els fenicis es van distingir, sobretot, pel comerç i les arts de la navegació.

El terme “fenici” prové del grec *phoinós*, una paraula que fa referència al color vermell fosc o sang, possiblement en comparació amb el tint porpra utilitzat en la indústria tèxtil fenícia i pel qual eren molt coneguts al Mediterrani antic. En la mitologia grega, el nom del territori de Fenícia i els seus habitants provenia de l'heroi epònim Phoenix, fill de Agenor i germà o pare, segons les fonts, d'Europa. A aquest personatge, també se'l relacionava amb el descobriment de la porpra. Però nosaltres sabem que els fenicis es deien així mateixos “cananeus”. El terme modern de “cananeu” s'usa per a designar als pobles de llengua *semítica que habitaven en el territori de la franja sirià-palestina des d'inicis del II mil·lenni a. C. Per tant, es pot dir que les societats cananees que tenien entre elles una mateixa base lingüística, cultural o geogràfica són denominades “fenícies” a partir del 1200 a. C., fins a la conquesta de Fenícia per Alexandre el Gran en el 331 a. C.

ELS FENICIS EN ELS TEXTOS

No s'ha conservat cap font historiogràfica fenícia. Per això, per a desxifrar la història dels fenicis hem d'acudir a les fonts historiogràfiques, literàries i econòmiques d'altres cultures coetànies que sí que conservem, com els textos egipcis, assiris, bíblics o grecoromans.

El papir egipci de la història de Wen Amon ens narra el context polític del Mediterrani oriental de finals del II mil·lenni a. C. i aspectes de l'economia de les ciutats fenícies, igual que els anals assiris també aporten una informació valuosa sobre la situació política i econòmica de Fenícia quan formava part de l'Imperi neoassiri.

En la Bíblia es narren les intenses relacions comercials, polítiques i d'amistat entre el rei Hiram I de Tir i els monarques israelites David i Salomó. Alguns profetes com Ezequiel, en la seva lamentació per la caiguda de Tir, o Isaïes, en el seu oracle sobre la ciutat de Tir, parlen de la metròpolis. També la Bíblia descriu i documenta costums religiosos fenicis com el sacrifici de nens o la prostitució sagrada.

Del món grec i romà també conservem diversos documents que ens han permès conèixer més sobre la història o la cultura fenícia. Els textos d'època romana es concentren, sobretot, en l'antiga colònia tíria de Cartago, mentre que els poemes homèrics solien descriure als fenicis com a experts navegants, astuts, emprenedors i mestres de l'engany (Odissea, XIV, 285-300; XV, 415-480).

EL LLEGAT FENICI: RUTES COMERCIALS ANCESTRALS

Els contactes entre el Mediterrani oriental i occidental han estat freqüents al llarg de la prehistòria; un exemple és la presència de materials procedents del Mediterrani oriental en la cultura Argàrica, que es va desenvolupar en la Península Ibèrica des de finals del III mil·lenni a. C. fins a mitjan II mil·lenni a. C.

El Mediterrani central i occidental es va comunicar i va comerciar en dates tan antigues com el segle XIV a. C. Després del col·lapse del món micènic, el comerç mediterrani es va obrir a grups de comerciants i aventurers de la zona de l'actual Líban. Aquests contactes van ser en augment conformant els processos socials i econòmics de les cultures posteriors al món Argàric en la Península Ibèrica, la cultura de les Navetes a les illes Balears i la cultura dels nugars a Sardenya.

A partir del segle XI a. C., des de la plataforma comercial que representava Xipre, l'entorn fenici inicia una expansió comercial i colonial que s'estendrà des del Mediterrani oriental fins a l'extrem occidental amb viatges i recorreguts cap al nord, fins a les actuals Anglaterra i Irlanda, i el sud amb la colonització de part del litoral del nord d'Àfrica i la circumval·lació del mateix continent. Aquesta expansió de les rutes de navegació va permetre un desenvolupament comercial sense precedents i un procés colonitzador afavorit per l'augment demogràfic, donant lloc a una sèrie d'innovacions tècniques en agricultura, metal·lúrgia i navegació.

El procés d'expansió fenícia es va produir molt ràpid i de manera constant. Entre els segles IX i VII a. C., es van fundar nombroses colònies al llarg de tot l'eix costaner mediterrani i atlàntic des del nord d'Àfrica, jalonat per les illes de Sicília, Malta, Sardenya, les Balears i tota la costa sud de la Península Ibèrica.

“Els fenicis, doncs, van partir de la mar Eritrea i van navegar per la mar del sud. I quan arribava el final de la tardor, atracaven en el lloc de Líbia en què, en el curs de la seva travessia, en aquell temps es trobessin, sembraven la terra i esperaven fins la sega. I, una vegada recollida la collita, reprenien la navegació, de manera que, quan havien transcorregut dos anys, en el tercer any de travessia van doblegar les Columnes d'Hèracles i van arribar a Egipte”.

HERÒDOT L. IV (42-43)

La colonització fenícia va ser un procés que va implicar l'establiment gradual de comunitats fenícies en llocs diversos i llunyans de la regió d'origen. A la fi del segle IX a. C. i principis del segle VIII a. C., les dades arqueològiques testimonien l'inici de la fundació de les primeres colònies en el Mediterrani occidental amb assentaments com Cadis o Cartago. Diverses fonts clàssiques, daten la fundació de Cartago pel 814/13 a. C. durant el regnat del rei tiri Pumayyaton (820-774 a. C.). Algunes colònies com Útica (1100 a. C.), o Cadis

(1110 o 1104 a. C.) són esmentades per diverses fonts clàssiques com les ciutats fenícies més antigues d'Occident.

A meitat del segle X a. C., amb l'aparició del rei Hiram I. Tir es converteix en la principal ciutat de Fenícia. Aquest monarca va proposar una sèrie de projectes d'urbanització, de construcció edilícia i monumentalització de la ciutat insular de Tir. També estableix les bases d'una prospera política comercial basada en la influència i el control econòmic de diversos circuits mercantils ja siguin terrestres i marítims del Mediterrani oriental i de l'àrea del Pròxim Orient creant així un propi imperi comercial. Aquesta política comercial va ser continuada pels seus successors i va anar variant i reorientant durant el temps pels diversos successos polítics esdevinguts en el seu context geogràfic. La política comercial de Tir durant el segle IX a. C. està orientada a les regions de Capadòcia i Cilícia i a les illes del Mediterrani oriental, Xipre i Creta. Amb el control comercial de les rutes comercials d'aquestes regions s'assegura el monopoli del trànsit dels metalls. A Xipre, a mitjan segle IX, s'estableix la colònia tíria de Kition que controla el trànsit del coure procedent de les mines situades a l'interior de l'illa. En aquest període, també, es realitzen els primers contactes amb les regions occidentals del Mediterrani testificats a través de les dades arqueològiques en establiments com Huelva (sud de la Península Ibèrica) o Karaly (Càller) (Sardenya).

A partir del segle XI a. C. es van teixir els contactes entre el Mediterrani oriental i occidental. La plataforma comercial a Xipre va marcar l'inici de l'expansió fenícia, enlairant des del Mediterrani oriental fins a l'extrem occidental, aconseguint les actuals Anglaterra i Irlanda, colonitzant part del litoral del nord d'Àfrica i circumnavegant el continent. Aquesta expansió va permetre un desenvolupament comercial sense precedents i un procés colonitzador.

L'expansió fenícia ha d'entendre's des de dos punts de vista, els contactes comercials, i el procés de generació d'assentaments estables. En el primer cas els contactes segurament es van iniciar a partir del S XII a.C. intensificant-se amb el pas dels anys. Però és a partir de finals del S IX i sobretot en els

segles VIII i VII quan es va desenvolupar una intensa colonització amb la creació de nombrosos assentaments per tot el Mediterrani.

Entre els segles IX i VII a. C., nombroses colònies es van fundar al llarg de l'eix costaner mediterrani i atlàntic, des del nord d'Àfrica, passant per les illes de Sicília, Malta, Sardenya i les Balears, fins a la costa sud de la Península Ibèrica.

És en el segle VIII a. C. i part del segle VII a. C. quan es desenvolupa i s'incrementa el procés de fundació de veritables i pròpies colònies fenícies. La colonització fenícia del Mediterrani occidental seguirà diferents pautes i dinàmiques segons la zona i la funció de l'assentament. Al Nord d'Àfrica i Sicília, els assentaments fenicis es trobaven bastant distants entre ells i eren establiments amb funcions comercials i de control de les rutes marítimes que connectaven el Mediterrani oriental amb l'occidental i viceversa. Exemples d'aquesta mena de fundacions són Útica, Cartago o Mozia. Mentre en la costa sudoccidental de Sardenya i el sud de la Península, els assentaments fenicis se solien situar a poca i mitjana distància entre ells i en les entrades de les vies de comunicació que portaven a l'interior on es trobaven els recursos miners. Aquests establiments si situaven, generalment, sobre illes (Gadir, Cerro del Villar), petites penínsules (Nora, Tharros) o promontoris i elevacions junt o pròxims a la costa (Morro de Mezquitilla, Chorreras, Bithia, Mont Sirai o Sexi).

A partir del segle IX Les dades arqueològiques situen les primeres presències fenícies en la península ibèrica, que ens indiquen la creació d'una via de comunicació directa en el qual, de manera massiva, es traslladaran objectes, mercaderies, coneixements i persones. Lluny de ser un punt més en l'ona expansiva del comerç fenícia, la península ibèrica segons les fonts era un autèntic punt d'arribada planificada en cerca d'uns mercats i fonts de matèries primeres, entre els quals destaquen els metalls preciosos i el coure i l'estany. Ja per al finals del segle VIII principis del VII es coneix per evidències arqueològiques un notable desenvolupament urbanístic en la zona portuària de Huelva.

Des de les illes del Mediterrani central, grups humans provinents de Fenícia, escalant en nombrosos punts de la costa africana, van fundar nombrosos assentaments en la Costa de la Península Ibèrica. A la fi de l'Edat del Ferro, segle IX, tenim restes de la presència fenícia en la zona dels estrets destacant l'assentament a Huelva “la rebanilla”. Al llarg del segle IX principis del VIII es desenvolupen una sèrie d'assentaments al llarg de tota la costa sud de la Península Ibèrica, Onuba, Gadir, Baesipo, Carteia, Barbesula, Salduba, Malaka, Sexis, Adra, Baria i finalment La Fonteta, com els més importants. A partir d'aquest moment el desenvolupament dels assentaments és contínua construint una interacció contínua amb les societats indígenes del moment. Aquesta culturització i interacció generaran les societats ibèriques en generacions posteriors.

L'arribada de poblacions fenícies i els seus aspectes econòmics, culturals, artístics, tecnològics o religiosos van influenciar enormement a les comunitats autòctones dels territoris on es van instal·lar. Els fenicis van introduir en aquests nous territoris i poblacions noves espècies vegetals com la vinya, l'olivera, l'ametller, el magraner; el procés d'elaboració de productes alimentaris com el vi o l'oli; l'alfabet; aspectes tecnològics com el torn de terrissaire o tècniques d'orfebreria com la filigrana; nous elements iconogràfics i artístics; noves tècniques i elements arquitectònics. Al seu torn tots aquests avanços tècnics van venir acompanyats per noves formes espirituals i religioses.

“Els fenicis, doncs, van partir de la mar Eritrea i van navegar per la mar del sud. I quan arribava el final de la tardor, atracaven en el lloc de Líbia en què, en el curs de la seva travessia, en aquell temps es trobessin, sembraven la terra i esperaven fins la sega. I, una vegada recollida la collita, reprenien la navegació, de manera que, quan havien transcorregut dos anys, en el tercer any de travessia van doblregar les Columnes d'Hèracles i van arribar a Egipte”.

HERÒDOT L. IV (42-43)

Gredos 1979- 4a reimpressió 2007. Traducció Carlos Schrader